

„piłkę robimy dla kibiców, a celem naszej pracy jest podniesienie poziomu futbolu”

(Zbigniew Boniek, Prezes PZPN)

„aby Pomorski Związek Piłki Nożnej stał się zarządcą regionalnej wspólnoty piłkarskiej”

(Radosław Michalski, Prezes Pomorskiego ZPN)

Szanowni Państwo,

słowa wypowiedziane przez władarzy Naszej Ukochanej Dyscypliny Sportowej wynikają z diagnozy stanu, w którym znajduje się polska piłka nożna. Jest z nią źle, a odnowa jest jej niezbędna. Przesłania Prezesów odczytuję jednoznacznie - potrzebne są zmiany, przede wszystkim w sferze organizacyjnej i szkoleniowej. Naprawa jest możliwa pod warunkiem, że My - Wszyscy Ludzie Piłki - organizatorzy, trenerzy i sędziowie zaangażujemy się w dzieło jej odbudowy. Mnie, jako nowemu trenerowi koordynatorowi Pomorskiego Związku Piłki Nożnej, przypadł zaszczyt kreowania, realizacji i kontrolowania działań związanych z przebiegiem procesu szkolenia. Jednym ze szczegółowych obszarów mojej aktywności są kwestie związane z szeroko rozumianą edukacją animatorów, instruktorów i trenerów. Dzięki inicjatywie Prezesa Radosława Michalskiego mam szansę czynienia tego również na łamach niniejszego periodyku. Za otrzymane do dyspozycji miejsce w czasopiśmie serdecznie dziękuję. Jednak nie rezerwuję go wyłącznie dla siebie. Chciałbym, aby było to również forum, na którym pomorscy szkoleniowcy prezentowaliby swoje poglądy oraz dzielili się wiedzą i spostrzeżeniami na tematy kształcenia piłkarzy. Zapraszam wszystkich zainteresowanych do publikowania. Jestem przekonany, że poprzez współedukację możemy skutecznie podwyższać własne kompetencje zawodowe.

Pierwszy wprowadzający artykuł dotyczy historii piłki nożnej, a zatem jest nietypowy. Kieruję go do szerokiego grona czytelników. Dla trenerów będzie to krótkie repetytorium o dziejach piłki nożnej, dla sympatyków dyscypliny zaznajomienie się z najważniejszymi wydarzeniami futbolowymi oraz historią rozwoju systemów organizacji działań w grze w piłkę nożną. Zaczynamy!

Rys historii piłki nożnej

Piłka nożna jest najpopularniejszą na świecie dyscypliną sportu, a jej początków należy szukać w bardzo odległych czasach. Ze starych kronik chińskich wynika, że w ramach ćwiczeń wojskowych grali w nią żołnierze cesarscy już w V wieku p.n.e. Grze z piłką poświęcali się także, m.in. starożytni Grecy (*episkyros*, *phainida*) i Rzymianie (*harpastum*). W średniowieczu grano w piłkę we Francji (*soule*), w Anglii (*football*) oraz we Włoszech (*calcio*, *pallone*).

Za kolebkę współczesnej piłki nożnej uważana jest Anglia. Właśnie w Anglii, w drugiej połowie XIX wieku zainaugurowano pierwsze rozgrywki piłkarskie, spisano pierwsze przepisy gry i wprowadzono piłkę nożną do szkolnych programów wychowania fizycznego. W 1863 roku, z inicjatywy *The Football Association*, ujednociono przepisy gry, a w 1871 roku oddzielono ostatecznie piłkę nożną od rugby. Powstanie w 1888 roku ligi piłki nożnej i zawodowstwa oraz wprowadzenie w 1900 roku piłki nożnej do programu igrzysk olimpijskich ugruntowało ostatecznie pierwszoplanową pozycję footballu wśród innych dyscyplin sportowych. Tytuł trzykrotnego mistrza olimpijskiego posiada Anglia, która w latach 1900, 1908 i 1912 wygrywała turnieje finałowe.

Utworzona w 1904 roku Międzynarodowa Federacja Piłki Nożnej (*FIFA*) skupia obecnie ponad 200 związków krajowych, które zrzeszają blisko 300 milionów graczy i 5 milionów sędziów piłkarskich. Od 1930 roku *FIFA* patronuje mistrzostwom świata mężczyzn. W pierwszym *Mundialu*, rozegranym w 1930 roku w Urugwaju zwyciężyła drużyna gospodarzy. Pięciokrotnymi triumfatorami imprezy byli

reprezentanci Brazylii (1958, 1962, 1970, 1994, 2002), czterokrotnymi Włosi (1934, 1938, 1982, 2006), a trzykrotnymi gracze niemieccy (1954, 1974, 1990). Mimo iż kobieca piłka nożna ma także długą tradycję (pierwszy klub piłki nożnej kobiet – *British Ladies Football Club* - powstał w 1884 roku, zaś męski – *Sheffield FC* – w 1857 roku), to dopiero od 1991 roku rozgrywane są mistrzostwa świata kobiet. Dwukrotnie tytuły mistrzowskie zdobyły zawodniczki reprezentacji USA (1991, 1999) oraz Niemiec (2003, 2007). Począwszy od IO w Atlancie (1996) piłka nożna kobiet stała się dyscypliną olimpijską. Od lat 80. ubiegłego wieku kobiety współzawodniczą w piłkę nożną według reguł opracowanych dla mężczyzn.

Początki piłkarstwa polskiego sięgają lat 90. XIX wieku. Pierwsze zawody *footballowe* zostały rozegrane w 1894 roku we Lwowie przy okazji *Wystawy Krajowej*. W Galicji powstały także pierwsze kluby piłkarskie - *Sława* (1903), *Pogoń*, *Lechia*, *Hasmonea* (1905) we Lwowie oraz *Cracovia* (1906) i *Wisła* (1907) w Krakowie. W roku 1919 utworzono Polski Związek Piłki Nożnej (PZPN). W 1921 roku reprezentacja Polski rozegrała z Węgrami w Budapeszcie pierwszy oficjalny mecz międzypaństwowy (porażka 1:0). W tym samym roku tytuł pierwszego Mistrza Polski zdobyła drużyna *Cracovii*. Piłkarze polscy uczestniczyli w turniejach finałowych mistrzostw świata siedmiokrotnie (1938, 1974, 1978, 1982, 1986, 2002, 2006). W 1974 i 1982 roku zajęli w nich trzecie miejsce. *Biało-czerwoni* zdobyli także złoty medal na Igrzyskach Olimpijskich w Monachium w 1972 roku oraz srebrne medale w Montrealu w 1976 roku i w Barcelonie w 1992 roku. Pierwszy w Polsce oficjalny mecz piłki nożnej kobiet odbył się w 1971 roku w Szczecinie, a pierwsze zawody międzypaństwowe nasze zawodniczki rozegrały z Włoszkami w 1981 roku (porażka 3:0). Dopiero w 1989 roku zarząd Polskiego Związku Piłki Nożnej powołał Wydział Piłkarstwa Kobiecego. Polki ani razu nie zakwalifikowały się do rywalizacji w turniejach finałowych IO i mistrzostw świata.

Organizacja działań w grze w piłkę nożną ciągle ewoluuje. W Anglii w latach 1810-1863 w okresie żywiołowej gry, opartej na dużej, indywidualnej improwizacji zawodników, stosowano ustawienie zawodników 1-10 (bramkarz i napastnicy). W 1863 roku powstało ustawienie oparte na dwóch liniach zawodników grających w polu 1-1-9 (bramkarz, obrońca, napastnicy). Ujednolicenie przepisów gry, dokonane w latach 1863-1872, oraz systematyczne podnoszenie poziomu umiejętności gry spowodowało liczne zmiany w sposobach ustawienia zespołów. Najczęściej stosowano ustawienie 1-2-8 lub systemy oparte na trzech liniach: 1-1-1-8; 1-1-2-7 lub 1-2-1-7.

W 1872 roku reprezentacja Szkocji w meczu z Anglią zastosowała nowy wariant ustawienia, a mianowicie 1-2-2-6. W odpowiedzi, w 1883 roku, Anglicy wykorzystali nowy oryginalny system gry, zwany klasycznym lub piramidalnym. Charakteryzował się on ustawieniem zawodników w kształcie piramidy – bramkarz - 2 obrońców - 3 pomocników - 5 napastników (1-2-3-5). Opierał się o wyraźne wzmocnienie linii pomocy i wyrównanie liczby zawodników ofensywnych i defensywnych. Był

konsekwencją przepisu o spalonym, który ograniczał działania ofensywne, a ułatwiał bronienie. W tym systemie gra obrońców polegała głównie na działaniach w określonych strefach boiska. Szczególną rolę spełniał środkowy pomocnik, który był pierwszym zawodnikiem rozgrywającym, kierował grą, decydował o przyspieszeniu lub zwolnieniu akcji, wspierał obrońców i napastników.

W 1925 roku, w związku z malejącym zainteresowaniem meczami piłki nożnej, zmieniono przepis o spalonym. Doprowadziło to do powstania nowego systemu gry zwanego *WM* lub systemem „trzech obrońców” (1-3-2-2-3). Był on bardzo popularny i stosowany w grze przez około 25 lat. Gra stała się coraz bardziej atrakcyjna, z wielokrotnością się bowiem liczba strzelonych bramek.

Podczas mistrzostw świata w Szwecji w 1958 roku, reprezentacja Brazylii zaprezentowała nowy system gry i ustawienie 1-4-2-4, zwany również „brazylianą”. Zwiększono liczbę obrońców z trzech do czterech, utrzymano bez zmian liczbę pomocników i zmniejszono formację ataku do czterech napastników. W systemie tym, w stosunku do wcześniej omawianych, znacznie wzrosły wymagania dla poszczególnych zawodników. Ustawienie 1-4-2-4 pozwalało na atakowanie i bronienie ósemką zawodników. System brazylijski zrewolucjonizował dotychczas stosowaną organizację działań zespołowych, wniósł znaczny wkład w rozwój piłki nożnej.

Na przełomie lat 60. i 70. ubiegłego wieku tworzyły się nowe systemy gry. Wariant 1-3-3-4 nie osłabiając liczbowo linii ataku, wzmacniał obronę w środkowej strefie boiska. Bardzo popularny stał się system 1-4-3-3, stwarzający lepsze zabezpieczenie własnej bramki (zwłaszcza w środkowej strefie boiska), pozwalał jednocześnie na atakowanie trójką wysuniętych napastników wspieranych przez jednego, dwóch lub trzech pomocników. W latach 90. ubiegłego wieku drużyny często stosowały systemy 1-4-4-2 i 1-3-5-2, umożliwiające skuteczniejszą realizację celów gry defensywnej i szybkie przechodzenie do atakowania. System gry 1-4-5-1 zastosowano po raz pierwszy na mistrzostwach Europy w 2000 roku, zorganizowanych wspólnie przez Belgię i Holandię.

Współczesna organizacja działań w grze w piłkę nożną jest twórczym rozwinięciem zapoczątkowanego przez Holendrów w latach 70. ubiegłego wieku „futbolu totalnego”, strategii gry opartej w głównej mierze o uniwersalizm umiejętności gry poszczególnych graczy, w myśl formuły „wszyscy atakują i wszyscy bronią w sposób zorganizowany”. Z jednej strony od zawodników wymaga się wysokich umiejętności gry na danej pozycji, z drugiej zaś kompetencji w grze związanej z wymiennością pozycji. W konsekwencji we współzawodniczeniu istnieje względna równowaga między działaniami ofensywnymi i defensywnymi. Wzorcowym przykładem jest tutaj drużyna Hiszpanii. Strategia gry oparta o specjalizację działań, tj. sztywne przypisanie gracza do pozycji i realizowanie zadań związanych tylko z tą rolą nie przynosi już zamierzonych efektów (*vide* dokonania Irlandii, czy Danii na *Euro 2012*). Obowiązującymi w grze ustawieniami graczy są systemy 1-4-4-2 i 1-4-5-1 (z różnymi modyfikacjami) z czwórką obrońców ustawionych w „jednej linii” i jednym lub

dwoma napastnikami wysuniętymi do przodu, chociaż organizacja działań ofensywnych drużyny mistrzów Europy (gra w wielu meczach bez klasycznego wysuniętego napastnika) może świadczyć o ewolucji systemu gry w kierunku dalszej wszechstronności działań. Czyżby 1-4-6-0? Zobaczmy...

A teraz o dwóch najważniejszych odmianach 11-osobowej piłki nożnej – futsalu (piłki nożnej halowej) i beach soccera (piłki nożnej plażowej).

Powstanie futsalu jest związane nierozdzielnie z rosnącą w latach 20. i 30. ubiegłego wieku w Ameryce Południowej popularnością piłki nożnej 11-osobowej. Obserwujący zjawisko niezwykle zainteresowania piłką nożną, Urugwajczyk argentyńskiego pochodzenia Juan Carlos Ceriani wymyślił pięcioosobową odmianę tej gry. Opracowane przez niego pierwsze przepisy gry umożliwiały uprawianie pięcioosobowej odmiany futbolu zarówno w hali, jak i na otwartej przestrzeni. Piłka nożna halowa zdobyła szybko popularność w Ameryce Południowej. W 1958 roku Brazylijska Federacja Sportu opracowała i opublikowała reguły tej gry - „futebol de salao”. W 1965 roku powstała Południowoamerykańska Konfederacja Piłki Nożnej Halowej. W tym samym roku odbył się pierwszy międzynarodowy turniej w futsalu – Puchar Ameryki Południowej, którego triumfátorem został zespół Paragwaju. Kolejne sześć turniejów, aż do 1979 roku, wygrywała drużyna Brazylii.

Do Europy piłka nożna halowa dotarła wraz z falą emigrantów portugalskich powracających z Ameryki Południowej w latach 70. ubiegłego wieku. Ciągły rozwój futsalu zaowocował powstaniem Międzynarodowej Federacji Futsalu (*FIFUSA* - *Federacion Internacional de Futbol de Salon*). W 1981 roku *FIFUSA* zorganizowała pierwsze mistrzostwa świata w Sao Paulo w Brazylii, a w 1985 roku przyjęła nazwę dla tej dyscypliny sportowej - FUTSAL. Pierwsze, historyczne mistrzostwa świata pod egidą *FIFA* rozegrano w Holandii w 1989 roku. Triumfátorem rywalizacji została reprezentacja Brazylii, która wygrywała także turnieje finałowe w 1992, 1996, 2008 i 2012 roku. Dwukrotnymi Mistrzami Świata są piłkarze halowi z Hiszpanii (2000, 2004).

W naszym kraju pierwszy oficjalny sezon ligowy zainaugurowano w 1994 roku. Jednakże już dziesięć lat wcześniej rywalizowano w różne odmiany piłki nożnej, zmniejszonej pod względem liczby graczy. W latach 1984-1988 organizowano cykliczne Mistrzostwa Polski w mini-piłce zarówno halowej (pierwszy mistrz *22-Findera* Gliwice), jak i na boiskach otwartych (pierwszy mistrz *PSC 62 Kaktus* Warszawa). W 1989 roku rozegrano pierwsze historyczne Mistrzostwa Polski w hali i na boiskach otwartych w wersji pięcioosobowej. Pierwszym halowym Mistrzem Polski została drużyna *The Mechanics Ax* Rzeszów, a na boiskach otwartych zespół *Zawiszy* Gliwice.

Lata 90. XX wieku to prawdziwy rozkwit piłki nożnej halowej w Polsce. W 1992 roku powołano reprezentację Polski w futsalu, która zakwalifikowała się rozgrywek finałowych mistrzostw Świata w Hongkongu, a w 2001 roku awansowała do turnieju finałowego mistrzostw Europy w Rosji. W 1994 roku powołano Ligę Halową Piłki Nożnej Pięcioosobowej (LHPNP) i ustalono jej regulamin. W

inauguracyjnym sezonie 1994/1995 rywalizowało osiem zespołów, a Mistrzostwo Polski zdobyli gracze *PA Nova Texas* Gliwice.

Beach soccer to piłka nożna plażowa, której reguły powstały w Stanach Zjednoczonych w 1992 roku. Pierwszy mecz nowej dyscypliny rozegrano w Miami Beach na Florydzie w 1993 roku. W 1995 roku odbyły się pierwsze mistrzostwa świata na plaży Copacabana w Rio de Janeiro, w których najlepsi okazali się Brazylijczycy.

W ostatnich latach XX. wieku odbywała się szeroka kampania popularyzująca beach soccer na świecie - *Pro Beach Soccer Tour*. Powstała wtedy Europejska Federacja Beach Soccera (*EFBS*). Z jej inicjatywy i federacji południowoamerykańskiej powołano w 2000 roku Światową Federację Beach Soccera, która w 2005 roku nawiązała współpracę z *FIFA*. W wyniku porozumienia powołano *FIFA Beach Soccer*.

W Polsce początki piłki nożnej plażowej sięgają 2002 roku. W 2003 roku powstała Polska Federacja Beach Soccer i rozegrano pierwsze mistrzostwa Polski (Ustka). Tryumfotorem tej imprezy i pierwszym mistrzem kraju został zespół *Drink Team* Szczecin. Reprezentacja Polski zajęła 3. miejsce w Europejskiej Lidze Beach Soccera w 2006 roku. Od 2005 roku organizowane są Mistrzostwa Polski Kobiet w Piłce Nożnej Plażowej.

Na zakończenie słów kilka na temat innych, równie popularnych gier w piłkę nożną - sepaktakraw, footbag, getbol. W sepaktakraw rywalizują dwie trzyosobowe drużyny według zasad podobnych do gry w piłkę siatkową (ratanowa piłka może być podbijana tylko nogami, tułowiem lub głową). Gra, korzeniami sięgająca XI wieku, ceniona jest szczególnie w krajach azjatyckich. W 1960 roku ujednolicono przepisy tej gry, a w 1990 roku sepaktakraw włączono do programu Igrzysk Azjatyckich. Z kolei footbag, znany w Polsce pod nazwą „zośka”, ma zasięg globalny. Do gry wykorzystuje się małe piłeczki-woreczki mogące mieć różne wypełnienia (piasek, kamyczki, kuleczki plastikowe). Gra polega na podbijaniu piłeczki nogami i wykonywaniu tzw. tricków. Najbardziej znane odmiany tej gry to footbag netball i footbag freestyle. Od 1986 roku odbywają się corocznie oficjalne mistrzostwa świata w footbagu. Natomiast getbol jest jedną z najmłodszych gier w piłkę nożną. Powstał w 2002 roku, a jej twórcą i propagatorem jest Polak Przemysław Mielech. W 2006 roku odbyły się pierwsze mistrzostwa Europy w getbolu. Gra jest bezkontaktowa, każde przewinienie (np., wejście w przeciwnika tułowiem, barkiem, odebranie mu piłki wślizgiem) skutkuje rzutem karnym. Zawodnicy współzawodniczą w systemie jeden przeciwko jednemu na małe bramki (40 x 65 cm), a celem gry jest strzelenie większej niż przeciwnik liczby bramek.

Istnieją jeszcze inne regionalne, odmiany gry z piłką nożną, ale o tym... może przy innej okazji.